

УДК 343. 2/7

М. І. Колос

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Конституційного Суду України,
заслужений юрист України*

ТЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В РУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Постановка проблеми. Питання генезису кримінального права є досить складним. Як правило, вчені вважають, що його коріння сягає доісторичного періоду розвитку суспільства, де зароджувалося звичаєве право. Інколи, спираючись на певні положення актів чи на ідеї, висловлені в тому чи іншому трактаті, вони стверджують, що саме названі ними письмові джерела дали поштовх до виникнення цієї галузі права тощо.

Заперечувати подібні висновки не можна. Адже вони мають не лише підґрунтя, а й відповідні наслідки. Проте варто пам'ятати, що найбільш точні відомості про такі юридичні факти можна отримати, комплексно застосувавши історичний, догматичний та порівняльний методи дослідження відповідних письмових джерел. Це не лише сприяє максимальному виявленню спільних закономірностей, що склалися між джерелом та, власне, його породженням, але й забезпечує усвідомлення послідовного переростання гіпотетичного знання про виникнення права на землях наших предків у наукове.

Саме такий аналіз джерел руського світського права та права канонічного (від грец. *kanon* – палиця, правило, норма), або як його ще

називають церковного (за змістом це поняття більш широке як "право канонічне"), дає можливість отримати достовірні знання щодо генезису українського кримінального права.

Стан дослідження. У різні історичні періоди розвитку державності на українських землях інтенсивність дослідження канонічного права та його впливу на розвиток світського законодавства та права є неоднаковою. Таке явище є об'єктивним через те, що, наприклад, в період існування Союзу РСР, політичний режим якого був агресивно-атеїстичним щодо християнства, церковні джерела досліджувалися, як правило, лише з метою їх огульної псевдополітичної критики. Проте за часів Російської імперії їх вивченню, інтерпретації та зв'язку із світським правом приділялася істотна увага. До когорти найбільш відомих дослідників канонічного права цього періоду належать І. С. Бердников, М. Горчаков, О. С. Павлов, М. К. Соколов, М. С. Суворов.

У сучасній Українській державі вчені відновлюють інтерес до дослідження канонічних джерел та їх впливу на розвиток світського права, зокрема й кримінального. Наукові пошуки в цьому аспекті проводили професори В. К. Гришук, Є. Л. Стрельцов, М. І. Хавронюк. Питанням особливостей відповідальності за церковним правом присвятив свої праці І. Бальжик та ряд інших дослідників.

Метою нашого вивчення є виявлення зв'язків між кримінально-правовими положеннями уставів великих князів руських Володимира Святославовича (рік нар. невід. – 1015) і його сина Ярослава Володимировича (нар. бл. 978 – 1054) та канонічними правилами християнської церкви у часи проникнення християнства з Візантії до Русі.

Виклад основних положень. До перших відомих світських джерел, які вміщують кримінально-правові положення, належать договори між

▪ Теологічні основи кримінально-правової охорони прав і свобод людини в Руській державі / М. І. Колос // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 1(5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kmiivr.pdf>.

Руською державою і правонаступником Римської імперії – Візантією, що були укладені в 911 та 944 роках і збірник звичаєвого права "Руська Правда". Проте в аспекті предмета даного дослідження у нас викликає найбільший інтерес Устав Ярослава Володимировича, що був укладений ним спільно з митрополитом київським Ларіоном (рік нар. невід. – пом. бл. 1055) [1, с. 58-61].

Укладення цього Уставу відбулося за заповітом великого князя Київського Володимира Святославовича, який вперше відповідно до грецької традиції запропонував розділити у Руській державі юрисдикційну компетенцію між державним і церковними судами, віднісши до повноважень останнього розгляд справ про незаконні зв'язки чоловіка з жінкою (мільне), застання чоловіком жінки під час подружньої зради, викрадення жінки чи чужої дружини для укладення з нею шлюбу (умикання), згвалтування особи жіночої статі однією особою (пошибання) і групою осіб (толокою), чаклунство (відовство), нав'язування вузлів (оберегів) для відвернення хвороб і наговорів, єретичество, кусання під час сварки чи бійки (зубоядення), бійки між батьком і матір'ю, сином і дочкою, між братами тощо [2, с. 56-57]. За його волею, названі справи мали розглядатися митрополитом та єпископами, що обумовлювалося статусом церкви у християнському суспільстві, ядром котрого була сім'я, буття якої після заборони багатобожжя відбувалося за нормами канонічного права. Більше того, Володимир Святославович зазначив у своєму Уставі, щоб ні його діти, ні внуки, ні рід не втручалися у церковні справи, зокрема й у судову діяльність церковних ієрархів.

Виконавши волю батька, Ярослав Мудрий виокремив із загальної кількості злочинів і християнських правопорушень ті, що належали до розгляду церковного суду. За ознакою посягання на певний об'єкт, що

▪ Теологічні основи кримінально-правової охорони прав і свобод людини в Руській державі / М. І. Колос // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 1(5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kmivrd.pdf>.

одночасно охоронявся як державою, так і християнською церквою, та за змістом виду і міри покарання (церковного стягнення) *злочини*, визначені в Уставі Ярослава Мудрого, можна класифікувати на такі групи:

- проти християнських основ створення сім'ї та її нормального функціонування (статті 1, 3, 5, 12);
- проти статевої свободи жінки (статті 2, 4);
- проти честі та гідності жінки (стаття 22);
- проти власності (стаття 9);
- проти біблейних умов перебування у монашому статусі (стаття 23).

Вчинивши такі найбільш суспільно небезпечні, як для тогочасного суспільства, дії, винуваті особи мали нести покарання перед державою (князем) та перед церквою, сплачуючи на її користь визначену в нормах Уставу відповідну суму коштів.

Також в Уставі закріплено ряд положень, у яких визначені менш суспільно небезпечні склади *правопорушень (зріхів)*, за вчинення котрих на винуватих накладалися лише церковні стягнення, а саме:

- спрямовані проти християнських основ створення сім'ї та її нормального функціонування (статті 11, 12, 13);
- проти порядку статевого стосунку у християнському суспільстві (статті 8, 10, 14–20);
- проти здоров'я людини (статті 27, 28).

Крім того, в Уставі є положення, у яких визначено протиправні дії, котрі заборонялося вчиняти, але не встановлено санкцій, що мали застосовуватися до винуватих осіб. Це, зокрема, вбачається зі змісту статей 24 і 25, у яких передбачалася відповідальність чоловіків та жінок за крадіжку конопель, льону, тканин, полотна, жита; статті 29, де зазначено,

що син, який побив батька чи матір, має бути покараний "волостельською карою і нести відповідальність перед єпископом"; статей 21 і 30, у яких визнано протиправними дії батьків, котрі насильно, проти волі дітей, намагалися їх одружити або, навпаки, не враховуючи бажання дітей одружитися, забороняли їм це, внаслідок чого син чи дочка "вчинили над собою смерть" або "щось із собою скоїли". Аналогічно укладачі Уставу не передбачили видів покарань, що мали застосовуватися єпископом до священників або ченців, які, порушуючи християнські традиції (канони, заповіді), вживали спиртні напої під час посту або безпосередньо перед відправленням служби (стаття 32), інших служителів церкви чи окремих членів їх сімей (ченці і черниці, проскурниці, священники і їх дружини) у разі їх заняття блудом (стаття 31). Єпископам делегувалося право на власний розсуд визначати вид і міру стягнення з ченців і черниць, які всупереч встановленому порядку, самотійно "розстригалися", тобто залишали монастир і поверталися до мирського життя (стаття 33).

Можна припустити, що у разі вчинення злочинів або інших правопорушень, зазначених у статтях 21, 24, 25, 29-33 Уставу, повноважний світський або церковний суд мав право накладати на винуватих осіб покарання або відповідне стягнення за аналогією з подібними положеннями цього ж акта, Руської Правди, книг Святого письма (Біблії) або правилами святих апостолів, вселенських і помісних соборів та святих отців, що діяли у християнській церкві.

Практично всі визначені у статтях 1-5, 9, 10, 12, 22, 23 Уставу склади злочинів передбачають покарання за порушення основних заповідей Бога, закріплених у книзі Второзаконня Старого заповіту Біблії, сутність яких пронизує зміст християнського вчення. Серед цих вимог такі: "Не вбивай. Не чини перелюбу. Не кради. Не говори неправдивого свідчення на

ближнього твого. Не бажай дружини ближнього твого і не бажай дому ближнього твого, ні поля його, ні раба його, ні рабині його, ні вола його, ні осла його, ні всякої худоби його, ні всього, що є у ближнього твого" [3, с. 240]. Саме ці старозавітні положення у значній частині стали доктринальною основою канонічного, а відтак, і світського, зокрема кримінального, права.

До повноважень церковного суду Ярослав Мудрий і митрополит Ларіон віднесли протиправні дії, за які на винуватих осіб могли накладатися такі стягнення:

- а) епітимія (статті 8, 10, 11, 15, 16);
- б) відправлення жінок до монастиря (стаття 6, 12, 20);
- в) грошові стягнення на користь єпископа (статті 1-4, 8-20, 22, 23, 27).

Крім того, відповідно до статті 26 Уставу за злочини, вчинені під час весілля або заручин у формі бійки, вбивства та інших розбоїв і душогубств, злочинці зобов'язані були нести покарання у виді виплати вири, тобто штрафу, що розподілявся навпіл між князем і владикою (єпископом, митрополитом). Проте сума (міра) вири укладачами у цій статті не визначена. Наведене покарання є характерним для Руської Правди (стаття 20 Короткої редакції), що підтверджує наявність сутнісних зв'язків між цими двома актами.

Особливу групу стягнень, що проводилися церковним судом з правопорушників на користь потерпілих жінок були грошові компенсації за спричинений їм "сором". Розмір цих стягнень залежав від суті вчиненої злочинної (протиправної, гріховної) дії та соціального стану потерпілої особи, що, наприклад, вбачається зі змісту статей 1-4, 22 Уставу.

Проаналізувавши склади злочинів та правопорушень, які спрямовувалися винуватими особами проти християнських основ

створення сім'ї та її нормального функціонування, ми виявили, що згідно зі статтею 1 Уставу за просте викрадення дівчини з метою укладення з нею шлюбу винуватий правопорушник зобов'язаний був сплатити дочці великих бояр за сором 5 гривен золотом і таку ж суму єпископу. Якщо дівчина була дочкою менших бояр, то єпископу, як і їй за сором необхідно було сплатити по одній гривні золотом. У випадку, коли вона була дочкою добрих людей, за такі самі протиправні дії щодо неї злочинець мав сплатити їй та єпископу по 5 гривен сріблом.

Правильність такої правової позиції укладачів Уставу, на наш погляд, підтверджується тезою, сформованою видатним теологом святим Василієм Великим (332-379), архієпископом Кесарії Каппадокійської у Другому канонічному посланні до єпископа Амфілохія у Правилі 30, де зазначено: "Про тих, які викрадають жінок, ми не маємо давнього правила, але склали власну думку: і вони самі, і ті, котрі сприяли їм у цьому, нехай будуть на три роки відлучені від спільної молитви. Якщо ж це буває без насильства, то якщо воно не супроводжувалося ні розбещенням, ні розбійницьким нападом, покаранню не підлягає. Удовиця ж володіє сама собою, і від неї залежить, чи йти за викрадачем. Нам же слід турбуватися про ті викрадення, що вчинені відкрито" [4, с. 253].

Таким чином, ми дійшли думки, що Руська держава, передавши право захисту певної частини суспільних відносин у сфері формування сім'ї християнському церковному суду, не вважала дії, що спрямовувалися проти таких відносин істотно суспільно небезпечними, тобто злочинними.

Логічним продовженням роздумів Василя Великого є й інша частина статті 1 Уставу, де зазначено, що коли викрадач застосував до потерпілої насильство, намагаючись її викрасти, то незалежно від соціального походження дівчини їй компенсація не виплачувалася, а грошове

стягнення у сумі однієї гривни сріблом належало сплатити лише єпископу. У такому разі князь як глава світської влади за рішенням суду зобов'язаний був стратити злочинця.

У цьому випадку ми вбачаємо один із перших прикладів кваліфікованого складу злочину в Руському праві, що обумовлювалося істотним обтяженням як характеру дій злочинця стосовно потерпілої, так і його вини. Більше того, це призводило до посягання на додатковий об'єкт – охоронювані положеннями Уставу суспільні відносини у сфері охорони здоров'я людини. На підставі цієї норми особи жіночої статі на рівних правових засадах отримували від світського суду максимально можливий правовий захист.

Цікавим є факт, що християнська церква з часом розвинула вчення Василя Великого, передбачивши можливість притягнення до релігійної відповідальності за викрадення жінок спеціального суб'єкта – служителів церкви (кліриків) та можливість застосування до мирян, які вчинили протиправні дії, найбільш суворого церковного стягнення – оголошення анафемі. Про цей вид церковного стягнення в Уставі не йдеться, але у Правилі 92 п'ято-шостого (Трульського) вселенського собору у Константинополі (961-962 рр.) було визначено, що тих кліриків, які викрадають жінок, під виглядом одруження, або сприяють чи допомагають викрадачам у їх незаконній діяльності, потрібно виключити з їхнього ступеня, якщо ж такі дії вчинять миряни, то вони повинні піддаватися анафемі [5, с. 85].

Особливу увагу укладачі Уставу приділили охороні морально-етичних засад шлюбу та пов'язаних з ним відносин як одного з найважливіших християнських соціальних інститутів.

Так, не дозволялося одному з подружжя безпідставно залишати дружину або чоловіка, якщо хтось з них захворів на тяжку хворобу (стаття 7). Заборонявся блуд (статті 10, 14, 15, 31), під яким теологи розуміли "здійснення похоті, зроблене з ким-небудь без образи комусь іншому", та перелюбство (статті 5, 8, 16, 19), яке вони інтерпретували як задоволення похоті "що приносить зневагу та кривду чужому єднанню" [6, с. 288-289]. У разі вчинення таких протиправних дій винуваті особи підлягали накладенню судом суворих стягнень і покарань.

Наприклад, у статті 3 Уставу зазначалося, що коли великий боярин вигнав свою дружину без її вини, то за рішенням церковного суду мав сплатити їй за сором 3 гривни, а єпископові – 5 гривен золотом. Такі ж дії чоловіка з добрих людей передбачали стягнення на користь дружини і єпископа по 3 рублі. Вигнання чоловіком дружини з простої чаді (юридично вільних осіб, що належали до нижчих соціальних верств) супроводжувалося сплатою потерпілій та єпископу по 15 гривен.

Беручи до уваги, що у цій нормі передбачалася відповідальність чоловіка з будь-якої соціальної верстви за безпідставне залишення жінки, тобто такої, яка не вчинила нічого протиправного, світський суд зобов'язаний був покарати винуватого стратою. Аналогічне покарання накладалося на чоловіків-двоєженців, якщо вони наносили шкоду законній дружині (стаття 12), і тих, хто у визначених Уставом випадках вчиняв перелюб (стаття 5). Одночасно перелюбники, дії яких не підлягали світському суду (статті 8, 16, 19), підпадали під юрисдикцію церковного суду і стягнення, що були визначені в Уставі. Церковні стягнення, що накладалися на перелюбників, блудників, скотоложців тощо, обумовлювалися тисячолітніми традиціями, які сформувалися ще зі Старозавітних часів і були закріплені у заборонних положеннях книги

Левіт (глави 18-21) та інших біблійних положеннях [7, с. 156-161]. На перелюбників могла накладатися також епітимія, сутність якої можна усвідомити, ознайомившись зі змістом роз'яснення Василя Великого у Правилі 58, де зазначено: "Той, що перелюбствував, п'ятнадцять років нехай не прилучається до Святих Тайн. Розподілення ж на ці п'ятнадцять років для нього таке: чотири роки нехай буде він тим, що плаче, п'ять років – тим, що слухає Писання, чотири – тим, що припадає, два нехай стоїть з вірними без приєднання". Така ж відповідальність згідно з Правилем 62 Третього послання Василя Великого очікувала гомосексуалістів [8, с. 259-260].

В Уставі Ярослава Володимировича не встановлено положень, що були б підставою для притягнення до відповідальності гомосексуалістів. У той же час особа, яка "блудила з тваринами", зобов'язана була сплатити єпископу 12 гривен та піддатися епітимії (стаття 15). Сутність епітимії скотоложникам була аналогічною тій, що призначалася перелюбникам та гомосексуалістам, що вбачається з Правилу 63 Третього послання Василя Великого.

Сувору відповідальність наставляла також у випадку посягання злочинцем на такий об'єкт охорони Уставу, як статеві свободи жінки. Наприклад, за зґвалтування дочки чи дружини великих бояр винуватому згідно з рішенням церковного суду необхідно було сплатити цим особам за сором 5 гривен золотом і таку ж суму – єпископу. Жінкам, що належали до менших бояр, та єпископу, відповідно, оплачувалось по одній гривні золотом, а за такі ж дії щодо осіб жіночої статі, що належали до когорти добрих людей, винний мав сплатити по 3 рублі потерпілій і єпископу. За зґвалтування жінок з простої чаді сплачувалось по 15 гривен як потерпілій,

так і єпископу. Крім того, світський суд зобов'язаний був призначити таким злочинцям покарання у виді смертної кари (стаття 2).

Укладачі Уставу виділили також кваліфіковану форму вчинення названого злочину – зґвалтування групою осіб (стаття 4). У випадку, якщо будь-яка дівчина запрошена до когось з винуватих обманним шляхом, той, хто заманив, віддав її гвалтівникам, зобов'язаний був сплатити потерпілій і єпископу по 3 гривни сріблом, а кожний з гвалтівників (натолочних) – по одному рублю. Світський суд, у свою чергу, мав засудити кожного з гвалтівників до страти.

Рекомендації християнської церкви, викладені святими апостолами у Правилі 67, щодо відповідальності неодружених гвалтівників були достатньо гуманними. Теологи визначили: "Якщо хтось, зґвалтувавши, не заручену дівчину тримає, нехай буде відлучений від спілкування церковного. Не дозволяти ж йому брати іншу, але повинен утримувати ту, котру обрав, навіть якби й була бідною" [9, с. 18]. Вважаємо, що ідея цього формулювання має у своїй сутності положення глави 22 книги Вихід, де зазначено: "Якщо звабить хто дівчину не заручену і переспить з нею, нехай дасть їй віно [і візьме її] собі за дружину. А якщо батько не погодиться [і не захоче] видати її за нього, нехай заплатить [батькові] стільки срібла, скільки належить на віно дівчатам" [10, с. 102].

За вчинення злочинів, що спрямовувалися проти таких об'єктів охорони положеннями Уставу, як власність (підпал двору чи його господарської частини – стаття 9), честь та гідність особи дружини великих бояр (здійснення клепу чи іншого словесного приниження – стаття 22), умови перебування у монашому статусі (гоління голови, підстригання бороди – стаття 23), церковний суд мав накладати грошові стягнення, а світський – засуджувати до страти.

▪ Теологічні основи кримінально-правової охорони прав і свобод людини в Руській державі / М. І. Колос // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 1(5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kmiivr.pdf>.

Достатньо цікавим є біблійне обґрунтування причин встановлення відповідальності за гоління голови та підстригання бороди священиками, що викладене у главі 21 книги Левіт, а саме: "Вони не повинні голити голови своєї і підстригати краї бороди своєї і робити порізи на тілі своєму. Вони повинні бути святими Богові і не повинні нечестити імені Бога свого; тому що вони приносять жертви Господу, хліб Богу своєму, і тому повинні бути святими" [11, с. 160].

Укладачі Уставу, залежно від призначення того чи іншого правового положення, також визначили у ньому назви суб'єктів відповідальності (великий боярин, чоловік, чернець або іменували їх узагальнено, без віднесення до певного соціального статусу – "хтось") та потерпілих (дівчина, дружина, боярська дочка), акцентуючи таким чином увагу на їх ознаках статі, соціального походження тощо. Зі змісту диспозицій правових положень, які передбачали певні види правопорушень та злочинів, вбачається, що вчинення останніх могло здійснюватися лише умисно.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати таке:

- канонічні положення християнського вчення, сформовані апостолами, вселенськими і помісними соборами та святими отцями церкви були сприйняті та реципійовані Руською державою у систему свого законодавства і права у часи проникнення в Русь християнської віри;
- Устав Великого князя київського Ярослава Володимировича, укладений спільно з митрополитом київським Ларіоном, є систематизованим актом руського законодавства, доктринальною основою якого є канони візантійської християнської церкви та руського звичаєвого права;

– кримінально-правові положення Уставу, спрямовані на охорону прав і свобод людини, як правило, сформовані за класичною структурою об'єктивних, суб'єктивних ознак та відповідних їхній сутності санкцій.

Таким чином, за існуючих на той час політичних умов укладачі прагнули забезпечити належну охорону об'єктів основних цінностей руського суспільства, зокрема суспільних відносин у сфері новітніх для Руської держави християнських принципів створення та нормального функціонування сім'ї, статевої свободи жінки, честі та гідності жінки, власності людини і біблійних умов перебування у статусі ченця осіб, які мали стати рушіями подальшого духовного розвитку народу.

Список використаних джерел

1. Устав князя Ярослава Володимировича. Східно-руська редакція. Коротка група // Гуз А. М. Історія держави і права України. Джерела права періоду Київської Русі / А. М. Гуз. – К. : КНТ, 2007. – 72 с.
2. Устав князя Володимира Святославовича (за списком Історичного музею XV ст.) // Гуз А. М. Історія держави і права України. Джерела права періоду Київської Русі / А. М. Гуз. – К. : КНТ, 2007. – 72 с.
3. Пятая книга Моисеева Второзаконие // Библия, или книги священнаго писанія Ветхаго и Новаго завета, въ русском переводе съ параллельными местами и указателемъ церковныхъ чтеній: Въ трехъ частяхъ. – М.: Синодальная типографія, 1908. – Ч. 1: Книги священнаго писанія Ветхаго Завета. Бытіе–Есфирь. – 714 с.
4. Друге канонічне послання святого отця нашого Василя, архієпископа Кесарії Каппадокійської, до Амфілохія, єпископа

Іконійського // Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців. – К.: Преса України, 2008. – 366 с.

5. Правила 227-ми святих отців, прийняті на п'ято-шостому (Трульському) вселенському соборі у Константинополі (691-692 р.р.) // Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців. – К.: Преса України, 2008. – 366 с.

6. Канонічне послання святого Григорія, єпископа Ниського, до Литоія, єпископа Мелітинського // Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців. – К.: Преса України, 2008. – 366 с.

7. Третья книга Моисеева Левить // Библия, или книги священнаго писанія Ветхаго и Новаго завета, въ русском переводе съ параллельными местами и указателемъ церковныхъ чтеній: Въ трехъ частяхъ. – М.: Синодальная типографія, 1908. – Ч. 1: Книги священнаго писанія Ветхаго Завета. Бытіе–Есфирь. – 714 с.

8. Третьє канонічне послання святого отця нашого Василя, архієпископа Кесарії Каппадокійської, до Амфілохія єпископа Іконійського // Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців. – К.: Преса України, 2008. – 366 с.

9. Правила святих апостолів // Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців. – К.: Преса України, 2008. – 366 с.

10. Вторая книга Моисеева Исходъ // Библия, или книги священнаго писанія Ветхаго и Новаго завета, въ русском переводе съ параллельными местами и указателемъ церковныхъ чтеній: Въ трехъ частяхъ. – М.: Синодальная типографія, 1908. – Ч. 1: Книги священнаго писанія Ветхаго Завета. Бытіе–Есфирь. – 714 с.

11. Третья книга Моисеева Левитъ // Библия, или книги священнаго писанія Ветхаго и Новаго завета, въ русском переводе съ параллельными местами и указателемъ церковныхъ чтеній: Въ трехъ частяхъ. – М.: Синодальная типографія, 1908. – Ч. 1: Книги священнаго писания Ветхаго Завета. Бытіе–Есфирь. – 714 с.

Колос М. І.

Теологічні основи кримінально-правової охорони прав і свобод людини в Руській державі

Розглядаються християнські канонічні джерела, що сприяли розвитку в Руській державі світської кримінально-правової та релігійної відповідальності за вчинення протиправних дій, визначених в Уставі Ярослава Мудрого

Ключові слова: Устав Ярослава Мудрого, Правила вселенських і помісних соборів, Правила святих апостолів і отців, кримінальне право

Колос М. И.

Теологические основы уголовно-правовой охраны прав и свобод человека в Русском государстве

Рассматриваются христианские канонические источники, способствовавшие развитию в Русском государстве светской уголовно-правовой и религиозной ответственности за совершение противоправных действий, определенных в Уставе Ярослава Мудрого

Ключевые слова: Устав Ярослава Мудрого, Правила вселенских и поместных соборов, Правила святых апостолов и отцов, уголовное право

Kolos M. I.

The Theological Fundamentals of the Criminal and Legal Protection of Human Rights and Freedoms in the State of Rus

The article examines the Christian canon sources, which promoted the development of the secular criminal and legal, and religious liability for commitment of violations and illegal acts stipulated in the Statute of Yaroslav Mudryi

Key words: the Statute of Yaroslav Mudryi, Rules of the Ecumenical and Local Councils, Rules of the Holy Apostles and Fathers of the Church, Criminal law